

Poznań, 2 października 2025 roku

dr hab. Ewa Szperlik, prof. UAM
Instytut Filologii Słowiańskiej
Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Ocena dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej dr Ewy Wróblewskiej-Trochimiuk pt. *Naszego nie damy. Spory i obrazy polityczne w Chorwacji i Serbii po roku 2000*. (Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, 2024, s.320)

Recenzja została przygotowana na podstawie 219 ust. 1 pkt. 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2024 r. poz. 1571 z późn. zm.).

1. Sylwetka Habilitantki

Pani doktor Ewa Wróblewska-Trochimiuk od roku 2017 pracuje na stanowisku adiunkta w Instytucie Slawistyki Polskiej Akademii Nauk. W latach 2015–2016 pracowała jako asystentka w IS PAN, a wcześniej (2013–2015) jako pracowniczka inżyniersko-techniczna w IS PAN. W instytucji tej pełniła też następujące funkcje: w latach 2019–2023 była Zastępczynią Dyrektora ds. Ogólnych IS PAN oraz (2015–2019) – kierowniczką Zespołu Obsługi Badań Naukowych IS PAN

W roku 2016 na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie kulturoznawstwa, na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Sztuka marginesów. Chorwacki plakat polityczny w wieku XIX i XX*, którego promotorką była dr hab. Grażyna Szwat-Gyłybow, prof. IS PAN. W 2009 roku ukończyła studia podyplomowe „Dydaktyka języka polskiego jako obcego”, w Instytucie Polonistyki Stosowanej, na Uniwersytecie Warszawskim. Jest magistrem filologii słowiańskiej ze specjalizacją kroatystyka, Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej, Uniwersytet Warszawski (2008). Posiada dwa licencjaty: (2006) – licencjat filologii słowiańskiej, Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej, Uniwersytet Warszawski oraz (2004) – licencjat filologii klasycznej, Instytut Filologii Klasycznej, Uniwersytet Warszawski

Habilitantka nie ubiegała się uprzednio o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

2. Ocena monografii zgłoszonej jako najważniejsze osiągnięcie naukowe

Przedstawiona monografia pt. *Naszego nie damy. Spory i obrazy polityczne w Chorwacji i Serbii po roku 2000* (Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, 2024, s.320) jest oryginalnym dziełem naukowym. [Książka jest finalnym efektem uzyskanego w programie

SONATA NCN grantu pt. Wizualne artykulacje oporu politycznego w Serbii i Chorwacji po roku 2000, którego Habilitantka była kierowniczką i wykonawczynią w latach 2019–2024]. Ponad trzystu stronicowa monografia składa się z pięciu rozdziałów (wstępnego, trzech analitycznych oraz podsumowującego), a także podziękowań, bibliografii, spisu ilustracji, dwóch abstraktów: w j. polskim i j. angielskim. W książce Autorka podjęła refleksję nad polem wizualnym kształtowanym przez trzy podmioty zbiorowe – weteranów wojennych, aktorów retradycjonalizacji oraz ruchy miejskie – w Serbii i Chorwacji w trakcie aktów oporu politycznego na początku bieżącego stulecia. Pojawienie się grup protestujących w przestrzeni publicznej było bezpośrednio związane z procesami transformacji społecznej, które przeobrażały oblicza obu krajów i ich kultur politycznych. Badaczka wyjaśnia, dlaczego przyjęcie cezury początkowej nie jest przypadkowe: „W Chorwacji następuje wówczas przełom polityczny – po dekadzie autorytarnych rządów prawicy oraz krwawej wojnie dochodzi do zmiany władzy i do rozbicia prawicowego monopolu. W Serbii natomiast rok 2000 otwiera nową erę polityczną, inaugurując pierwszy etap rozliczeń wojennych i obietnicę demokratycznych zmian”. Punktem wyjścia do podjęcia przeprowadzonych przez Habilitantkę badań było przekonanie, że jednym z kluczowych narzędzi współczesnej aktywności politycznej stał się właśnie obraz, natomiast „proces wytwarzania ikonosfery aktów oporu, ich dokumentowania i natychmiastowego upowszechniania nigdy dotąd nie był tak szybki, intuicyjny i powszechny”. Habilitantka szczegółowo ten proces rekonstruuje, ujawniając jego złożone przyczyny. Badaczka zajęła się digitalizacją sfery wizualnej, która znacząco wpłynęła na same strategie protestu, uwzględniając potencjał obrazu jako narzędzia mobilizacji, świadectwa oraz formy politycznej ekspresji. Wskazała, że rejestracja i wizualny przekaz demonstracji są skutecznym aspektem tych działań. Obrazy utrwalają zarówno protestujący, jak i przedstawiciele organów władzy. Tym samym fotografia czy nagranie wideo nabierają charakteru narzędzia walki o interpretację rzeczywistości, co wpisuje się w refleksję o obrazie jako broni (Sontag, 2009). Ponadto, istotą samego protestu jest proces „uwidzialniania”: „Przekaz wizualny będący zapisem rzeczywistości, jest jednocześnie jej performatywną formą, aktywnie współkształtującą odbiór wydarzeń i ich polityczne konsekwencje”. Obrazy stanowią zatem medium ekspresji politycznej. Istotną kategorią poddaną wnikliwej analizie była podmiotowość poszczególnych grup społecznych, a także relacje władzy i oporu.

Struktura monografii obejmuje wprowadzenie, w którym został przedstawiony rys historyczny, ramy koncepcyjne oraz przyjęta metodologia. Następnie Autorka przybliży czytelnikowi trzy różne podmioty protestujące, ich ideologiczne zaplecza, trajektorie działań,

kompleksy wizualne, przemieszczenia semantyczne w ich obrębie, a także fundamentalne ramy dyskursywne powstających wokół nich materiałów medialnych. Pierwszy rozdział stanowi wprowadzenie do problematyki słowiańskiego południa, w którym Autorka prezentuje sytuację Chorwacji i Serbii po rozpadzie Jugosławii, przemian społecznych, jakie zaistniały w tamtym regionie. Uzasadnia również swoje podejście badawcze, koncentrując się kolejno na: wyborze i analizie ikonosfery oporu; dyskursie wizualnym i okołowizualnym; stawiając pytania o podmiotowość grup będących inicjatorami i uczestnikami protestów. Następnie przedstawia i definiuje „kontekstową mapę pojęciową”, którą posługuje się w dalszych częściach wywodu. Rozdział drugi poświęcony jest kompleksowi wizualnemu serbskich i chorwackich weteranów wojennych, uczestników konfliktów lat dziewięćdziesiątych. Pytanie o miejsce weteranów w strukturze społecznej obu krajów traktuje zarówno jako pytanie o powojenne rozliczenia, jak i wizję przyszłości społeczeństwa. Autorka przedstawia następujące wnioski, różnicujące tzw. model chorwacki, który cechuje wizualna nadobecność i nadreprezentacja tej grupy w przestrzeni publicznej. Natomiast w Serbii dominuje wizualna atrofia, czyli brak silnej obecności weteranów w przestrzeni medialnej i publicznej, co prowadzi do ich niedoreprezentowania. Za powód takiego stanu rzeczy Badaczka wskazuje ciąg czynników historycznych, ekonomicznych oraz społecznych, które wpłynęły na sposób postrzegania i traktowania tej grupy w serbskim społeczeństwie. Nie bez znaczenia pozostaje również stanowisko kolejnych władz, wychodzących z założenia, że skoro w konfliktach z lat 1991–1995 uczestniczyli żołnierze Jugosłowiańskiej Armii Ludowej, po rozpadzie Jugosławii nie ma uzasadnienia dla wzięcia odpowiedzialności za weteranów wojny postjugosłowiańskiej. „W przeciwieństwie do chorwackich — narracja weteranów serbskich nie ma potencjału heroicznego ani tożsamościowego. Zamiast tego akcentowana jest psychobiologiczna kondycja uczestników wojny oraz ekonomiczne skutki militarnego konfliktu”. W kontekście tego stanu rzeczy Autorka odwołuje się do koncepcji *homo prostheticus* (Fineman, 1999; Śmieja, 2016). Trzeci rozdział dotyczy aktorów retradycjonalizacji, czyli środowisk konserwatywnych, które w obu krajach społeczeństwach odgrywają istotną rolę w debatach nie tyle o przeszłości, co o teraźniejszości i przyszłości. W przypadku chorwackim są to środowiska antyaborcyjne, które na fali globalnego zwrotu konserwatywnego zaktywizowały się w 2013 roku i stopniowo zaczęły wpływać na rozmaite sfery życia społecznego, stając się grupą nacisku. W przypadku serbskim zostały ukazane środowiska prawicowe i nacjonalistyczne, toczące w przestrzeni publicznej spór o serbskie dziedzictwo narodowe i sposoby zarządzania nim. Autorka stwierdza, że „w Serbii dyskurs konserwatywny koncentruje się na poszukiwaniu tożsamościowych odmienności jako

strategii separacyjnych oraz na kulcie bohaterów i heroizacji. Z kolei w Chorwacji nacisk kładziony jest na przeciwdziałanie procesom sekularyzacji i liberalizacji społeczeństwa”. Osobiście uważam, że zintensyfikowana w ostatnich latach działalność i „widzialność” chorwackich konserwatywnych środowisk: antyaborcyjnych, „pro-life” i prokatolickich (np. regularnie protestujący mężczyźni (znani jako *klečavci*), modlący się i domagający się tzw. cnotliwości kobiet, również wpisuje się, w podobną do serbskiej – strategię walki o ugruntowanie narodowej tożsamości, w Chorwacji opartej na odwiecznym dyskursie o katolickich fundamentach państwowości. Czwarty rozdział monografii został poświęcony ruchom społecznym, które najczęściej określa się mianem antykapitalistycznych. „W obu analizowanych przypadkach są to ruchy miejskie, których rosnąca aktywność, wynikająca z oporu wobec kapitalistycznych metod zarządzania oraz eksploatacji przestrzeni wspólnej, doprowadziła do wykształcenia się specyficznego imaginariusium oporu antykapitalistycznego”. Autorka dochodzi do wniosku, że ruchy te poszukują alternatywnych strategii widzenia i bycia widzianymi, starając się jednocześnie uwolnić od hierarchicznych relacji władzy. Tym samym walka o przestrzeń publiczną – place, ulice i inne obszary wspólne – toczy się nie tylko na poziomie materialnym, lecz także w sferze wizualności. W toku analizy ruchów miejskich oraz artykulacji antykapitalistycznych w Chorwacji i Serbii Badaczka dostrzega ich globalny charakter, wpisując te działania w szerszy kontekst napięć społeczno-politycznych współczesnego świata. W ostatnim rozdziale Autorka skoncentrowała się na pojęciu konserwatyzmu (i tzw. logice konserwatywnej) w kulturach serbskiej i chorwackiej. „Punktem wyjścia dla tej analizy jest zakwestionowanie intuicyjnego przekonania, iż sfera wizualna, zwłaszcza w kontekście protestów i ruchów społecznych, podlega nieograniczonej emancypacji spod reżimów przedstawieniowych”. Badaczka podąża za refleksją nad reżimami widzialności, jaką zaprezentował Jacques Rancière (2004), zgodnie z którą „każda praktyka obrazowania jest osadzona w określonych układach sił, reprodukujących bądź destabilizujących dominujące sposoby organizowania pola percepcji”. Autorka wyodrębniła kilka kluczowych kategorii obrazów, o „konserwatywnej logice przedstawieniowej”, są to: obrazy permanentnego kryzysu, obrazy moralne, obrazy ocalające, obrazy zakorzenione oraz obrazy sprawujące władzę. W tym fragmencie monografii Badaczka nawiązuje do kwestii tytułu swojej książki „Naszego nie damy”, odnoszącego się do bardzo częstego sloganu używanego przez protestujących w Serbii i Chorwacji. „Jego siła tkwi w uniwersalnym charakterze – wyraża nieustępliwość i determinację wobec prób przejęcia lub naruszenia tego, co demonstranci uznają za fundamentalnie własne. Dominującą cechą tych mobilizacji jest silne zakorzenienie w retoryce ochronnej, w której protestujący przedstawiają siebie jako

strażników i obrońców fundamentalnych wartości, przestrzeni i zasobów”. Autorka odwołuje się w tym miejscu do myśli Ernesto Laclau (2005), który zjawisko to określił mianem artikulacji hegemonicznej, rozumianej jako konstruowanie antagonistycznej opozycji „my”/”oni”.

Monografia jest niezwykle interesującym spektrum refleksji na temat współczesnej Chorwacji i Serbii. Ukazuje w jaki sposób potoczyły się losy obu społeczeństw blisko 30 lat po rozpadzie Jugosławii (Chorwacja w strukturach UE, Serbia na rozdrożu: między Europą a Rosją). W obu krajach proces transformacji nie został dokończony i borykają się one z różnymi problemami, związanymi z wyzwaniami współczesności. Habilitantka zaprezentowała obraz obu społeczeństw z perspektywy odśrodkowej, dokonując wiwisekcji wybranych problemów. Przedstawiła protesty jako wyraz niezadowolenia poszczególnych grup społecznych (zyskujących podmiotowość) oraz reakcje struktur władzy. Społeczeństwa chorwackie i serbskie zostały uchwycone w momencie wciąż trwającej transformacji po rozpadzie Jugosławii i konflikcie zbrojnym. Autorka zauważa, że „praktyki oporu umożliwiają społeczeństwu manifestowanie swojej obecności, redefiniując tym samym wspólnotę oraz aktualizują potencjał obywatelski w przestrzeni publicznej”. W książce została wyeksponowana problematyka widzialności, pojmowanej jako przestrzeń symboliczna, o którą należy zabiegać w procesie artikulacji podmiotowości. W przekonaniu Autorki to społeczeństwo kształtuje własną podmiotowość, natomiast protesty i ich specyfika są papierkiem lakmusowym nastrojów i społecznych bolączek. Wyniki badań zamieszczone w monografii złożyły się na książkę interesującą już pod względem conceptualnym. Badaczka przekonująco argumentuje i uzasadnia dlaczego porównuje ze sobą współczesne procesy zachodzące właśnie w Chorwacji i Serbii, a nie np. Słowenii i Chorwacji, czy Serbii i Czarnogórze lub Macedonii. Chorwaci i Serbowie to przecież niegdyś dwa najliczniejsze etnosy Jugosławii, które cechowały odwieczne napięcia w obszarze południowosłowiańskich kultur pokrewnych, bliskich, a jednocześnie odrębnych. Habilitantka posiłkuje się koncepcją rozwiniętą przez Piotra Sawczyńskiego, którego analiza oparta jest na wnikliwej lekturze teorii Jürgena Habermasa, Ernesta Laclau i Chantal Mouffe. Autorka podkreśla, że przewartościowanie dominujących wyobrażeń o wizualnych aspektach protestowania oraz rewolucyjnym charakterze ikonografii oporu stanowi jeden z kluczowych wątków tej monografii. Proponuje spojrzenie na radykalne wybuchy emancypacyjne w perspektywie diachronicznej, obejmującej oś przeszłość–teraźniejszość–przyszłość. Inspirując się myślą Slavoj Žižka, który postrzega protesty jako „fragmenty utopijnej przyszłości, drzemające w teraźniejszości jako ukryty potencjał” (Žižek, 2014). Ruchy społeczne, które stanowią

przedmiot analizy, jawią się nie tylko jako forma oporu wobec istniejących struktur władzy, ale także jako sposób „wydarzania się” i samoustanawiania społeczeństwa.

W jednym z fragmentów Autorka zaznaczyła, że monografia stanowi studium wydarzeń rozgrywających się w naszej bezpośredniej rzeczywistości. „Badanie współczesności niesie ze sobą istotne metodologiczne i epistemologiczne wyzwania, wynikające zarówno z dynamiki procesów społecznych i kulturowych, jak i z ich nieodkrytego, płynnego charakteru”. Opracowanie metodologii badań stanowiło jedno z kluczowych wyzwań, wynikających z konieczności uchwycenia zarówno lokalnego wymiaru analizowanych zjawisk, jak i ich szerszego, globalnego znaczenia. Autorka zdecydowała się na przyjęcie podejścia pluralistycznego, łączącego różne tradycje badawcze i umożliwiającego wieloaspektową analizę procesów społecznych, politycznych i kulturowych. Podstawą opracowanej metody badawczej, szczegółowo opisanej we wstępie do książki, jest trójetapowy model analityczny obejmujący selekcję i krytyczną analizę materiału źródłowego, zastosowanie krzyżowej metody konfrontacji źródeł oraz implementację podejścia Protest Event Analysis (PEA). Jak sama wskazuje, otwartość na wielość metod i podejść, jak wskazywał już Janusz Sławiński (1980), jest doskonałym sposobem na przeprowadzenie bardziej pogłębionych analiz i innowacyjnych interpretacji, co sprzyja z kolei integracji różnych dziedzin naukowych. Wybór metod badawczych, a raczej pluralizm metodologiczny został należycie i przekonująco przez Badaczkę uzasadniony.

Monografia została wzbogacona o znaczącą i adekwatną bibliografię, trafny dobór ilustracji, a także zdjęć z archiwum własnego Autorki, potęgujących odbiór prowadzonej narracji. Niezaprzeczalna jest również wartość badań terenowych Habilitantki i niejednokrotnie osobisty udział w omawianych wydarzeniach, w charakterze obiektywnej obserwatorki. Pod względem tematycznym książka stanowi ciekawy i nieoczywisty obraz współczesnej Serbii i Chorwacji. Ta ostatnia jest znana przeciętnemu polskiemu czytelnikowi raczej z doświadczeń turystycznych, z sielankowych pejzaży nadadriatyckich, lansowanych jako „mały kraj na wielkie wakacje”. Oba kraje wciąż borykają się z dziedzictwem socjalizmu i wojny postjugosłowiańskiej. Dodatkowo Serbia zmaga się z utratą swoich historycznych ziem, Kosowa i Metohiji. Istotnym elementem metodologicznym książki jest wspomniana przez Autorkę także „geografia badania”, która pozwoliła uchwycić wzajemne powiązania i napięcia między kulturami serbską i chorwacką. E. Wróblewska-Trochimiuk zaprezentowała ujęcie, w którym nie funkcjonują one jako odrębne, autonomiczne systemy, lecz raczej jako współzależne układy znaczeń, przenikające się i modyfikujące nawzajem. Jak sama przyznaje: „nie chodzi o mechaniczne zestawianie tych kultur w opozycyjnych kategoriach,

ale o dostrzeżenie ich złożonej dynamiki – ich relacje nie są wyłącznie konfrontacyjne, lecz także komplementarne, co pozwala na bardziej subtelną analizę ich współistnienia”. [...] Szczególnie w XX wieku, gdy wspólna struktura państwowa sugerowała ich symbiotyczny charakter, istotne stało się uchwycenie zarówno momentów wspólnoty, jak i pęknięć oraz rozbieżności w ich polityczno-kulturowej wizualności”. Takie podejście skłoniło Autorkę do zaproponowania koncepcji konstelacji kulturowych, metafory zapożyczanej z astronomii, która pozwala unaocznić specyfikę tych relacji. To właśnie w tych splątanych relacjach, kształtują się kulturowe imaginaria i narracje tożsamościowe. W opozycji do nich Badaczka traktuje modele hierarchiczne, w których jeden system dominuje nad drugim. Pozwoliło to na odejście od tradycyjnych modeli binarnych i hierarchicznych na rzecz relacyjnej analizy kultur. Przyjęcie perspektywy konstelacyjnej pozwala dogłębniej zrozumieć dynamikę badanych procesów oraz funkcjonowanie obu kultur w trybie nieustannego dialogu i wzajemnego oddziaływania. Książka *Naszego nie damy. Obrazy i spory polityczne w Serbii i Chorwacji po roku 2000* stanowi, w moim przekonaniu, istotny wkład w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie nauki o kulturze i religii oraz w slawistykę i bałkanistykę, ujmowaną w perspektywie interdyscyplinarnej. Praca ta wnosi cenny zasób wiedzy, łącząc zarazem różnorodne podejścia badawcze oraz metodologie charakterystyczne dla różnych subdyscyplin filologicznych, historycznych, kulturoznawczych i społecznych. Kompozycja wywodu została przygotowana w sposób przemyślany, konsekwentny i niezwykle interesujący. Tytuł doskonale odzwierciedla całość zawartych w książce rozważań. Intrygująco brzmiące są również podtytuły. W trakcie wieloletniego rozwoju naukowego Autorka zdobyła umiejętność konstruowania samodzielnych wniosków, popartych należyłą i trafną argumentacją. Na szczególną uwagę zasługuje dojrzały język i styl naukowy, charakteryzujący się jednocześnie pewną lekkością i swobodą prowadzonej narracji, co czyni lekturę przystępną w odbiorze nawet dla czytelników nie będących specjalistami w omawianej tematyce. Lekkość pióra jest zresztą znakiem rozpoznawczym tekstów naukowych Habilitantki. Dotykając spraw aktualnych, Autorka dokonuje swoistej retrospekcji, poruszając tematy rozliczeń z przeszłością, z jakimi borykają się kraje byłej Jugosławii – „południowa dzielnica Europy”. Ujęty w postaci ważnej cezury rok 2000 („niedośniony sen”), jest pewnym etapem rozliczeń, podsumowania pełnego rozczarowań na drodze od socjalizmu, przez tragiczny okres ostatniej wojny, ku kapitalizmowi. Mimo wspomnianych przez Autorkę dylematów i pułapek czyhających na badacza, związanych z jego/jej osobistym wymiarem doświadczenia, Habilitantce udało się zachować obiektywizm, analityczną „zimną krew” w podejściu do niektórych tematów, trudnych, lub – jak sama przyznaje – stojących w

sprzeczności z jej własnym światopoglądem. Porzucenie emocjonalnego nastawienia w opisie wywodu dowodzi profesjonalizmu i naukowej obiektywności. *Naszego nie damy...* można określić mianem syntezy nie tylko przygotowanej z finezją, ale przede wszystkim bardzo rzetelnej i wiarygodnej.

Wnikliwa lektura *Naszego nie damy...* wzbudziła moje drobne wątpliwości, nie mające wpływu na całokształt oceny. Pierwszą z nich jest wybór polskobrzmiącego tłumaczenia chorwackiego określenia *domovinski rat* (1991–1995), jako „wojna ojczyzniana”. W moim odczuciu termin ten kojarzy się polskiemu odbiorcy raczej z odniesieniem do Wielkiej Wojny Ojczyznianej (z okresu II wojny światowej), stosowanym w propagandowej historiografii i literaturze radzieckiej. Autorka słusznie odczuwa pewien translatorski zgrzyt i wskazuje także na pokutujący w dyskursie publicznym błędny ekwiwalent dla tłumaczenia *domovinski rat* jako „wojna domowa” (w odniesieniu do wojny w byłej Jugosławii byłby to raczej *građanski rat*), (s. 52, przypis 2), jednak w książce sama podąża za wyborem opcji: „wojny ojczyznianej”. Pisząca te słowa osobiście skłania się ku stosowaniu w tym kontekście wariantu: wojna w obronie ojczyzny, wojna niepodległościowa lub wojna o niepodległość Chorwacji, ale jest to kwestia wciąż polemiczna.

W rozdziale IV, w podrozdziale dotyczącym walki o przestrzeń miejską Zagrzebia (*Nie damy Warszawskiej...*, s. 209), można by uzupełnić opis sytuacji, związany z przebudową Placu Kwietnego. Otóż wart dopowiedzenia jest fakt, że wiele kontrowersji wzbudziło wyburzenie domu rodzinnego Vladimira Vidricia (1875–1909), jednego z wybitniejszych poetów chorwackiego modernizmu. W miejscu tym postawiono rzeczoną galerię handlową (o czym gorzko i ironicznie pisał m. in. Miro Par: <https://www.vecernji.hr/showbiz/vladimir-vidric-probudio-se-u-2022-moja-rodna-kuca-postala-je-robna-kuca-1596288>).

Pod koniec rozdziału IV znalazło się błędne (s. 253) przypisanie autorstwa *Diuny* Herbertowi Spencerowi (?) (1820–1903), angielskiemu filozofowi i socjologowi, zamiast Frankowi Herbertowi (1920–1986), amerykańskiemu twórcy sagi i uniwersum SF *Kroniki Diuny*¹.

W rozdziale II (na s. 68) został poruszony wątek kontrowersji wokół osoby i aresztowania chorwackiego generała Ante Gotoviny. Znalazł się tam fragment przywołujący transparenty obrońców i zwolenników generała z hasłami: „można płacić gotówką, ale nie Gotoviną”. Należałoby wyjaśnić polskiemu czytelnikowi niuanse związane z dwuznacznością tego

¹ Nawiasem mówiąc, podobny błąd zakradł się w artykule Habilitantki, *Inscenizacja narodu. Przypadek chorwacki*, „Pamiętnik Słowiański” LX, 2010, na s. 54 omyłkowo przypisano autorstwo powieści historycznej *Urota zrinsko-frankopanska* z roku 1893 Antunowi Šoljanowi (1932–1993), zamiast jej twórcy Eugenowi Kumičićowi (1850–1904). Wprawdzie fragment opiera się na cytacie z innego źródła, jednak konieczny byłby komentarz odautorski, korygujący ten błąd i pokazujący czujność Badaczki.

komunikatu, bowiem w języku chorwackim wyraz *gotovina* (z innym akcentem niż nazwisko generała), oznacza po prostu gotówkę, co wzmocniłoby ten przekaz o zamierzoną ironię i poczucie humoru autorów sloganu.

Rozprawę habilitacyjną dr Ewy Wróblewskiej-Trochimiuk postrzegam jako osiągnięcie naukowe stanowiące znaczący wkład w rozwój polskich badań w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie nauki o kulturze i religii, po które powinni sięgnąć także studiujący (jako rodzaj podręcznika) i wszyscy interesujący się obszarem Bałkanów i byłej Jugosławii. Pragnę również podkreślić, że podjęta przez Habilitantkę problematyka oraz metodologiczny sposób jej zaprezentowania jest w polskiej nauce przedsięwzięciem prekursorskim.

3. Ocena istotnego dorobku i działalności naukowo-badawczej Habilitantki

Dr Ewa Wróblewska-Trochimiuk może pochwalić się znaczącym dorobkiem publikacyjnym, na który składają się dwie monografie: *Naszego nie damy. Spory i obrazy polityczne w Chorwacji i Serbii po roku 2000*. (Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, 2024, s.320), *Sztuka marginesów. Chorwacki plakat polityczny w wieku XIX i XX*, Wydawnictwo Libron, Kraków-Warszawa 2018 oraz jej rozszerzone wydanie w tłumaczeniu na j. chorwacki *Umjetnost na marginama. Hrvatski politički plakat u 19. i 20. stoljeću*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb 2019. Za *Sztukę marginesów...* Autorka otrzymała Nagrodę Fundacji Slawistycznej za Debiut Książkowy z Dziedziny Slawistyki (2019), była też nominowana do Nagrody im. prof. Jerzego Skowronka (2019). Ponadto na dorobek Habilitantki, po uzyskaniu stopnia doktora składa się 11 artykułów w czasopismach o zasięgu międzynarodowym („Slavia Meridionalis”, „AUC Studia Territoria”, „Journal of Historical Geography”, „Sprawy Narodowościowe: Seria nowa”, „Prace Filologiczne. Literaturoznawstwo”, „Narodna umjetnost”, „Herito”, „Studia Litteraria Universitatis Iagellonicae Cracoviensis”, „Poznańskie Studia Slawistyczne”). Jest autorką pięciu i współautorką jednego z rozdziałów w monografiach wieloautorskich (s. 13 wykazu osiągnięć). Na dorobek o szczególnej wartości publikacyjnej Habilitantki składa się współtworzenie tak monumentalnego i potrzebnego dla wielu dyscyplin dzieła, jakim stał się *Leksykon idei wędrownych na słowiańskich Bałkanach*, pod red. prof. G. Szwat-Gyłybow, przygotowywanego pieczołowicie i z wielkim rozmachem przez wielu specjalistów. Spod pióra dr E. Wróblewskiej-Trochimiuk wyszło aż 16 haseł głównych, będących obszernymi, samodzielными artykułami oraz 9 tzw. haseł podporządkowanych, w formie krótszych opracowań. Zaangażowanie w projekt i benedyktyńska praca zasługują na najwyższe uznanie. Habilitantka jest autorką czterech artykułów recenzyjnych (w czasopismach: „Narodna

umjetnost” i „Sprawy Narodowościowe: Seria nowa”).

Habilitationka może się poszczycić aktywnością i skutecznością w pozyskiwaniu i realizacji grantów. W latach 2018–2020 była kierowniczką grantu „Między Wschodem a Zachodem. Zwiększenie potencjału Instytutu Slawistyki PAN jako prestiżowego ośrodka badań międzynarodowych” (EASTWEST). Pracowała w ramach grantu współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, POWR.03.03.00-00- PN14/18 (Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej, Program Welcome to Poland). Jako wykonawczyni była zaangażowana w prace pięciu innych zespołów badawczych, realizujących następujące projekty: (2024–2025): „Jak zdefiniować stan “po”? Badanie konsekwencji zmian społecznych i kulturowych w różnych regionach Europy Środkowej” – umowa bilateralna pomiędzy Instytutem Etnologii Czeskiej Akademii Nauk oraz Instytutem Slawistyki Polskiej Akademii Nauk. (2020–2022): „Kultura upamiętniania I wojny światowej w Polsce i w Czechach” – umowa bilateralna pomiędzy Instytutem Historii Czeskiej Akademii Nauk oraz Instytutem Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (2019–2021): „Słowacko-polskie kontakty językowe i kulturowe” – umowa bilateralna pomiędzy Instytutem Slawistyki im. Jana Stanislava Słowackiej Akademii Nauk i Instytutem Slawistyki Polskiej Akademii Nauk. (2018–2020): „The City in the Dynamic of Culture – reflections and inspirations on the field of South Slavic literatures from Middle Ages to Postmodern Times” – umowa bilateralna pomiędzy Centrum Cyrylometodejskim Bułgarskiej Akademii Nauk i Instytutem Slawistyki Polskiej Akademii Nauk. Należała do zespołu badającego „Narzędzia do analizy i wizualizacji obrazów cyfrowych” w ramach konsorcjum DARIAH-PL. W latach 2014–2017 była koordynatorką grantu „Monografie slawistyczne. Językoznawstwo i kulturoznawstwo” – NPRH 0129/NPRH3/H31/82/2014. Kierowała projektem (2023–2024): „Visual Narratives of Civil Society. The Modern Ukraine Project” – Fundacja na rzecz Nauki Polskiej, program DLA UKRAINY. Współpracowała przy projekcie (2019–2024): „Wizualne artykulacje oporu politycznego w Chorwacji I Serbii po roku 2000” – SONATA, NCN. Była wykonawczynią grantu (2020–2025): „Topos «wmurowanej kobiety» w kulturach Europy Południowo-Wschodniej i Węgier” (OPUS, NCN) oraz (2015–2018) przy wspomnianym już leksykonie: „Idee wędrowne na słowiańskich Bałkanach (XVIII–XX w.)” – OPUS, NCN.

Po uzyskaniu stopnia doktora Habilitationka była członkinią redakcji naukowych dwóch monografii (Wróblewska-Trochimiuk, E., Krasowska, H. & Pokrzyńska M. (Red.). (2020). Bukowina. Wspólne dziedzictwo językowe i kulturowe. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk & Fundacja Slawistyczna. <https://hdl.handle.net/20.500.12528/1784> oraz Wróblewska-

Trochimiuk, E., Bogusławska, M., & Grębecka, Z. (Red.). (2013). Komunistyczni bohaterowie: T. 1. Tradycja, kult, rytuał. Libron). Zasiada w redakcjach naukowych czasopism: „Slavia Meridionalis” i „Sprawy Narodowościowe: Seria nowa”. Niezwykle imponująca jest podoktorska aktywność konferencyjna Badaczki, występującej w wielu prestiżowych ośrodkach naukowych, na konferencjach krajowych (Warszawa, Kraków, Gdańsk, Katowice, Toruń, Łódź, Poznań) i zagranicznych (Niemcy, Giessen; Czech, Praga; Peru, Lima; Wlk. Brytania, Londyn i Cambridge; Austria, Graz; USA, Nowy Jork, Boston, Chicago i San Francisco; Bułgaria, Sofia; Chorwacja, Zagrzeb; Ukraina, Berdiańsk). Naukowe peregrynacje, zwłaszcza te międzykontynentalne, wzbudzają podziw. Podobnie jak wysoka mobilność, krajowa i zagraniczna, związana z uczestnictwem na kilkudziesięciu pobytach naukowych, stażach, szkołach letnich, seminariach, kwerendach archiwalnych i bibliotecznych, a także intensywność w prowadzeniu badań terenowych (udokumentowana w wykazie dorobku i autoreferacie). Po doktoracie Habilitantka kontynuowała działalność organizacyjną. Była współorganizatorką dwóch międzynarodowych konferencji naukowych (obie w roku 2019; odbyły się w Jastrowiu i Berdiańsku, Ukraina) oraz współorganizowała i sprawowała opiekę merytoryczną nad międzynarodowym warsztatem, w formule online, w roku 2023.

Na podstawie wykazu osiągnięć bardzo wysoko oceniam również intensywną i wszechstronną współpracę z otoczeniem społecznym i gospodarczym. Pani Doktor wykonała szereg cennych ekspertyz na zamówienie konkretnych instytucji publicznych. Była konsultantką i opiniodawczynią, egzaminatorką, a także tłumaczką z j. chorwackiego. Habilitantka zdobyła szerokie kompetencje dydaktyczne, dzięki różnorodnym zajęciom, a także warsztatom autorskim, które prowadziła w Instytucie Slawistyki Zachodniej Południowej UW, w latach 2009–2012, (takie jak: Antropologia kultury; Wiedza o sztuce Chorwacji; Kultura popularna z elementami audiowizualności – Chorwacja; Antropologia współczesności Chorwacji; Propaganda w tekstach kultury popularnej; Fotografia w kulturze. Kultura w obiektywie), w roku akad. 2017–2018 (Imagi-nacija. Prikazi nacionalnog identiteta u vizualnoj kulturi država bivše Jugoslavije). W roku akad. 2022/23 współprowadziła w Instytucie Slawistyki Zachodniej i Południowej UW zajęcia pr. „Projekt naukowy 1” i „Projekt naukowy 2”, (Leksykon dyskursów o wojnach w latach dziewięćdziesiątych na terenie byłej Jugosławii. Zajęcia zakończyły się otwartym warsztatem pt. "Discourses of war(s) in the 1990s in the (ex)-Yugoslav area"). W czasie studiów doktoranckich w Instytucie Slawistyki PAN w roku akademickim 2019/20 prowadziła zajęcia pt. Warsztat badacza. Habilitantka była dwukrotnie promotorką pomocniczą w przewodach doktorskich: a) T. Vuković, rozprawa pt. Regaining

the Past - Post-Yugoslav Identity in the Period of Transition, the Case of Formal and Alternative Institutions of Culture and Art in Serbia (2000–2018), Wydział Artes Liberales, Uniwersytet Warszawski, rozprawa obroniona w 2021 r. – promotorka: prof. J. Sujecka; b) P. Chajęcka, rozprawa pt. Przemiany obrazu Zagrzebia w prozie chorwackiej po 1918, Szkoła Doktorska Anthropos – promotorka: dr hab. G. Szwat-Gyłybow, prof. IS PAN

Znakomite jest również zaangażowanie w popularyzację nauki Habilitantki. Ma ona w swym dorobku mnóstwo ciekawych i różnorodnych działań, które podejmowała z ogromnym oddaniem. Należą do nich choćby: redagowanie stron internetowych i fanpage IS PAN; wielokrotnie promowała tę instytucję, a także efekty badań własnych i zespołowych. Brała udział w licznych debatach, promocjach książek; m.in. na Festiwalu Nauki w Warszawie. Jako lektorka języka polskiego jako obcego brała udział w „Czytaniu Narodowym” w Berdiańsku (Ukraina) w 2019 r. Prowadziła wykłady popularyzujące wiedzę o Bałkanach dla uczniów szkół średnich w Warszawie; udzieliła wywiadów radiowych o tematyce ukraińskiej (Polskie Radio);

Konkluzja

Po lekturze *Naszego nie damy...* nasuwa się stwierdzenie, że Autorka monografii jest Badaczką okrzeplą w obszarze swoich długoletnich eksploracji nad fenomenem obrazu i wizualności, więc Jej fachowość jest niezaprzeczalna. Autorka udowodniła, że „refleksja nad obrazem nie ogranicza się do jego interpretacji jako autonomicznego artefaktu kulturowego, lecz służy jako klucz do zrozumienia głębszych struktur myślenia, strategii politycznych i logik wizualnych, które kształtują współczesne ruchy społeczne”. Dr E. Wróblewska-Trochimiuk doskonale porusza się w zastanej metodologii, jednocześnie proponując własne, innowacyjne rozwiązania, zręcznie posługując się wybranymi przez siebie narzędziami badawczymi i terminologią. Wypracowała własny warsztat metodologiczny, który ciągle doskonali. Warte podkreślenia są wszechstronne zainteresowania i interdyscyplinarne kompetencje Habilitantki, które nabyła w toku studiów i pracy badawczej (nauki o kulturze i religii, a także bogate zaplecze wiedzy slawistycznej, bałkanistycznej, kroatystycznej). Otworzyły one szerokie perspektywy w eksplorowaniu i interpretowaniu skomplikowanych i drażliwych tematów. Półwysep Bałkański ze swoją złożonością kulturową, religijną, geopolityczną i historyczną nie jest dla Habilitantki *terra incognita*. Częste wizyty naukowe, kwerendy, praca w archiwach, badania terenowe sprawiły, że dr Ewa Wróblewska-Trochimiuk jest tam osobą dobrze znaną, rozpoznawalną i cenioną, czego dowodzi intensywna, wieloletnia współpraca z ośrodkami naukowymi oraz wiodącymi badaczkami i badaczami z regionu. Świadczą o tym członkostwa w międzynarodowych i krajowych organizacjach i

towarzystwach naukowych: The Polish Commission of Balkan Culture and History (AIESEE); Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies; Association for the Study of Nationalities; Pracownia Obszaru Postjugosłowiańskiego (UW); Rada Fundacji Slawistycznej; Interdyscyplinarny Zespół Badań Kultury Komunizmu w Krajach Europy Środkowo-Wschodniej i na Bałkanach (UW), (o czym wspomina w autoreferacie i co udokumentowała w wykazie dorobku). Habilitantka często łączy pracę naukową z osobistymi zainteresowaniami i zaangażowaniem np. w sprawy regionu Bukowiny, który w sposób ciekawy propaguje. Prowadzi wielowymiarową działalność skupioną wokół kwestii Ukrainy, zwłaszcza w tak trudnym dla tego kraju czasie. W 2024 roku została odznaczona przez Prezydenta RP Brązowym Krzyżem Zasługi. Pani Doktor jako nietuzinkowa osobowość w świecie nauki, niezwykle rzetelna i zaangażowana w wiele projektów, z tak udokumentowanym dorobkiem z pewnością zasługuje na kontynuowanie i dalszy rozwój swojej ścieżki naukowej jako samodzielna badaczka.

Z pełnym przekonaniem stwierdzam, że dorobek naukowy Habilitantki wnosi istotny i wartościowy wkład w rozwój wymienionych wcześniej interdyscyplinarnych badań oraz spełnia ustawowe wymagania dotyczące nadania stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie nauki o kulturze i religii. Wnoszę zatem o dopuszczenie dr Ewy Wróblewskiej-Trochimiuk do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

dr hab. Ewa Szperlik, prof. UAM

Poznań, 2 października 2025.